

SHERPA
Rural Science-Society-Policy
Interfaces

BIOTSKA PESTROST IN KRAJINSKE ZNAČILNOSTI

Stališče

Foto: ©Danilo Bevk

POLITIKE RAZVOJA PODEŽELJA ZA OHRANJANJE IN IZBOLJŠANJE STANJA BIOTSKE PESTROSTI S POMOČJO KRAJINSKIH ZNAČILNOSTI

Večdeležniško stičišče (VDS) SVARUN

Avtorji: Tanja Šumrada, Ilona Rac, Emil Erjavec

Domžale, marec 2020

Vsebina in ključna sporočila

Raziskave kažejo, da so **krajinske značilnosti** bistvenega pomena za ohranjanje biotske pestrosti v kmetijskih ekosistemih. Ugodno lahko vplivajo tudi na kmetijsko pridelavo, omogočajo dodajanje vrednosti kmetijskim proizvodom in imajo kulturno in estetsko vrednost. Neustrezno upravljanje in izginjanje krajinskih značilnosti sta med ključnimi dejavniki izgube biotske pestrosti v Evropski uniji (EU), njihovo ohranjanje pa sodi med devet ciljev prihodnje Skupne kmetijske politike (SKP). Države članice EU morajo zato poiskati ustrezne načine ohranjanja krajinskih značilnosti v okviru nacionalnih Strateških načrtov SKP in zagotoviti podporne sisteme za spremljanje in vrednotenje uspešnosti izbranih ukrepov.

Obstoječi instrumenti **slovenske kmetijske politike** ohranjanja krajinskih značilnosti še ne omogočajo v zadostni meri in so v določenih primerih posredno spodbudili tudi njihovo odstranjevanje. Glavni pomanjkljivosti trenutnega sistema sta pomanjkanje evidenc in neupravičenost večine krajinskih značilnosti do podpor kmetijske politike. Izguba krajinskih značilnosti je povezana tudi z drugimi pritiski (npr. neugodni demografski in urbanizacijski trendi, ki vodijo v spremembo rabe tal), ki jih morajo politike ustrezno nasloviti.

Razprava z deležniki v okviru stičišča SVARUN je potrdila vlogo in pomen krajinskih značilnosti z vidika varstva narave, upravljanja prostora in krajine ter pridelave hrane. Ugotovljena je bila potreba po njihovi natančnejši opredelitvi, vključitvi v ukrepe politik z jasno intervencijsko logiko ter vzpostavitvi ustreznih podatkovnih baz in nadzornih sistemov. Pri določitvi ciljev kmetijske politike bo treba najti ustrezno razmerje med potrebami na področju ohranjanja krajinskih značilnosti in biotske pestrosti ter ekonomskimi cilji, v strukturi instrumentov pa poiskati smiselno ločnico med standardnimi in nadstandardnimi ukrepi.

Obstoječe podatkovne podlage kaže okrepiti tako, da se poveže zbirke različnih institucij, bolje izkoristi potencial daljinskega zaznavanja in nadgradi sistem evidentiranja kmetijskih zemljišč na način, da referenčna kmetijska parcela kmetijskega gospodarstva predstavlja celoto proizvodnih in neproizvodnih površin kmetijskega gospodarstva na določeni lokaciji. Na tej podlagi pa je treba razviti ustrezen sistem kazalnikov za spremljanje stanja in za vrednotenje kakovosti krajinskih značilnosti z vidika ohranjanja biotske pestrosti.

Nasloviti je treba tudi vrzeli v znanju, vezane na razumevanje krajinskih značilnosti, njihovih interakcij s kmetijskimi ekosistemi in najustreznejših načinov za njihovo dolgoročno ohranjanje, še posebej na obrobni območjih z neugodnimi naravnimi danostmi oz. ekonomskimi in socialnimi trendi.

Ključne besede: *biotska pestrost, krajinske značilnosti, kmetijski ekosistemi, Skupna kmetijska politika*

Problem in ključna vprašanja

Krajinske značilnosti¹, kot so mejice, solitarna drevesa in grmi, omejki, suhozidi, lokalna zamočvirjenja in visokodebelni sadovnjaki, so bistvenega pomena za ohranjanje biotske pestrosti v kmetijskih ekosistemi. Poleg tega lahko ugodno vplivajo na kmetijsko pridelavo, omogočajo dodajanje vrednosti kmetijskim proizvodom in imajo veliko kulturno in estetsko vrednost. Neustrezno upravljanje in izginjanje krajinskih značilnosti sta med ključnimi dejavniki, ki povzročajo izgubo biotske pestrosti v Evropski uniji (EU). Poglavitni vzroki za to so povezani s spreminjanjem tradicionalne kmetijske rabe tal, drugi vzroki pa so lahko tudi neustrezni vodnogospodarski ukrepi, onesnaževanje, urbanizacija, turizem in rekreacija, invazivne vrste, požarna ogroženost in podnebne spremembe.

V Sloveniji prevladuje razdrobljena parcelna in velikostna struktura kmetijskih gospodarstev. Zaradi naravnih danosti in različnih družbenih trendov se v slovenskem kmetijstvu dogaja polarizacija razvoja, pri čemer se na nekaterih območjih kmetijstvo postopoma opušča, na drugih pa se intenzivira, kar vodi v zmanjševanje števila in obsega krajinskih značilnosti.

Ohranjanje krajine in biotske pestrosti je bilo v zakonodajnih predlogih Evropske komisije opredeljeno kot eden od devetih ciljev Skupne kmetijske politike (SKP) po letu 2020. Države članice EU morajo zato sprejeti odločitve o ustroju, financiranju in izvajanju nacionalnih Strateških načrtov SKP na področju ohranjanja krajinskih značilnosti ter zagotoviti ustrezne podporne sisteme za spremljanje in ovrednotenje uspešnosti izbranih instrumentov.

Pričujoče stališče temelji na izhodiščih za razpravo, ki so bila pripravljena na podlagi pregleda evropskih raziskav v okviru projekta SHERPA. Ta izhodišča je na podlagi dostopnih informacij o nacionalnih raziskavah za slovenske razmere prilagodila delovna skupina, sestavljena iz predstavnikov Biotehniške fakultete UL, Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije in Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije. Na podlagi tega dokumenta je bila dne 14. 2. 2020 v Ljubljani organizirana delavnica s širokim naborom deležnikov (96 udeležencev), ki predstavlja osnovo za predmetno stališče.

Ključna vprašanja slovenske kmetijske politike pri načrtovanju ohranjanja in upravljanja s krajinskimi značilnostmi in s tem povezano biotsko pestrostjo je mogoče strniti na tri bistvena področja:

- 1. Tipi krajinskih značilnosti in vsebina ukrepov: Katere tipe krajinskih značilnosti je smiselno ohranjati na območju Slovenije in s kakšnimi ukrepi?**
  - Kako klasificirati krajinske značilnosti za potrebe javnih politik?
  - Kakšna naj bo vsebina ukrepov za ohranjanje in obnovo posameznih tipov krajinskih značilnosti?
  - Ali trenutna raziskanost in strokovno znanje omogočata opredelitev ustreznih ukrepov? Za katere tipe krajinskih značilnosti bi bile v Sloveniji potrebne dodatne ciljne raziskave?

---

¹ Različne stroke za opis tovrstnih struktur uporabljajo različne termine. V okviru kmetijske politike je uveljavljen izraz *krajinske značilnosti*, ki ga uporabljamo tudi v tem dokumentu. V naravovarstveni zakonodaji se uporablja izraz *krajinski elementi*, na področju krajinske arhitekture in urejanja prostora pa *krajinske prvine*. V Zakonu o ohranjanju narave (35. člen) je *krajinska pestrost* opredeljena kot prostorska strukturiranost naravnih in antropogenih krajinskih elementov.

2. Potrebe, cilji in instrumenti slovenske kmetijske politike: Kakšen bi bil ustrezen cilj glede deleža krajinskih značilnosti na območju Slovenije in kateri instrumenti kmetijske politike bi bili potrebni za doseganje tega cilja?

- Kateri instrumenti kmetijske politike trenutno omogočajo ohranjanje in obnovo krajinskih značilnosti v Sloveniji? Kakšni so bili pozitivni učinki in kakšne so slabosti teh instrumentov?
- Kakšne so potrebe, cilji in primerni kazalniki slovenske kmetijske politike na področju obnove in ohranjanja krajinskih značilnosti po letu 2020?
- Kakšna je smiselna struktura instrumentov SKP 2021–2027 za potrebe ohranjanja krajinskih značilnosti v Sloveniji? Kakšne naj bodo vsebine obveznih in nadstandardnih ukrepov?

3. Spremljanje, vrednotenje in podporni sistemi: Kateri indikatorji odražajo trenutno stanje in spreminjanje krajinskih značilnosti in kako spremljati uspešnost ukrepanja? Kako določiti upravičene površine za izvajanje ukrepov in vzpostaviti sistem nadzora?

- Kako izboljšati podatkovne podlage za potrebe izvajanja ukrepov kmetijske politike na področju ohranjanja krajinskih značilnosti? Kako vzpostaviti ustrezen sistem zajema podatkov pri posameznih tipih krajinskih značilnosti?
- Kateri kazalniki omogočajo spremljanje stanja krajinskih značilnosti? Ali so ti kazalniki ustrezni in katere so morebitne dopolnitve sistema spremljanja?
- S kakšnimi metodami in v kakšnem obsegu bi bilo smiselno spremljati uspešnost ukrepanja?
- Kako uspešen je obstoječi sistem nadzora nad izvajanjem ključnih instrumentov na področju (navzkrižna skladnost, PEP in KOPOP) in kakšne bi bile potrebne dopolnitve?

Ključni znanstveni dokazi

Ključni rezultati [evropskih raziskovalnih projektov](#) (gl. dokument za razpravo) in drugih raziskav v zvezi z ohranjanjem krajinske pestrosti in njenim vplivom na biotsko pestrost so:

- Ekosistemske storitve, kot sta opraševanje in naravno zatiranje škodljivcev v kmetijstvu, so močno odvisne od količine polnaravnih habitatov v kmetijski krajini. Ohranjanje takšnih habitatov bo postalo pomembnejše vsled učinkov podnebnih sprememb.
- Ugotovljeno je bilo na primer, da 17 % ali več površin krajinskih značilnosti v kmetijski krajini omogoča ublažitev vpliva porasta temperatur na vrstno pestrost in številčnost divjih čebel. V drugi raziskavi so pokazali, da če se delež ekstenzivnih polnaravnih habitatov v krajini poveča s 5 na 15 %, se vrstna pestrost dnevni metuljev poveča za 22 %, številčnost pa za 60 %.
- Koristi za biotsko pestrost in kmetijsko pridelavo so (ob istem obsegu takšnih habitatov) večje v mozaični krajini z drobno zemljiško strukturo in raznoliko rabo tal kot v krajini z večjimi površinami z enotno rabo. Manjša zemljišča z več robnimi habitatimi imajo praviloma večjo biotsko pestrost, vpliv te pestrosti na količino in kakovost pridelka pa je večji.
- Učinkovitost posameznih ukrepov je z vidika biotske pestrosti zelo različna. Gozdno-kmetijski sistemi, cvetni pasovi, krajinske značilnosti in praha so v splošnem učinkovitejši od ukrepov, kot sta raba pokrovnih posevkov in metuljnic.

V Sloveniji je bilo v okviru [Ciljnega raziskovalnega projekta \(CRP\) V4-1434](#) (Golobič in sod., 2015) opredeljenih 18 krajinskih prvin, ki so pomembne za biotsko pestrost. Za njihovo spremljanje trenutno niso določeni posebnih kazalniki, so pa posredno vključene v nekatere nacionalne monitoringe biotske pestrosti.

Obstoječi sistem instrumentov slovenske kmetijske politike pogosto ne omogoča ohranjanja krajinskih značilnosti v zadostni meri in je v določenih primerih celo posredno spodbudil njihovo odstranjevanje. Pravila za določitev kmetijskih površin kot GERK namreč trenutno določajo, da je treba iz vrste rabe GERK izločiti vsako krajinsko značilnost, širšo od dveh metrov, in vsako drugo vrsto nekmetijske rabe, če je ta večja od

100 m², v primeru vodnih prvin pa od 25 m². Eden od zaznanih problemov je tudi pomanjkanje evidenc, ki bi temeljile na ustreznih načinih zajema krajinskih značilnosti v prostorske podatkovne sloje.

Geomorfološke in reliefne krajinske prvine	Rastlinske krajinske prvine	Vodne krajinske prvine	Grajeni objekti
grbinasti travniki	drevesa in grmi	vodna telesa	suhozidi
kraške kotanje	gozdne zaplate	lokalna zamočvirjenja	
površinska skalovitost	mejice (živice)	nizka barja	
balvani in osamelci	obvodna vegetacija	visoka barja	
terase	visokodebelni sadovnjaki	jarki	
	vlažni travniki		
	robovi njiv		

Vir: Golobič in sod. (2015)

Ključni vzroki za izginjanje krajinskih značilnosti so v Sloveniji verjetno povezani predvsem s:

- potrebo po olajšanju obdelave zaradi sprememb kmetijskih tehnologij in racionalizacije proizvodnih stroškov, in sicer zlasti na območjih, kjer naravne danosti omogočajo modernizacijo in intenzifikacijo kmetijske proizvodnje,
- administrativnimi razlogi in željo po povečanju upravičenih površin, saj krajinske značilnosti večinoma niso priznane kot upravičena raba za prejemanje podpor kmetijske politike,
- opuščanjem rabe in zaraščanjem kmetijske krajine na nekaterih območjih z neugodnimi naravnimi razmerami za kmetijsko proizvodnjo,
- drugimi razlogi, kot so urbanizacija in fragmentacija prostora, neustrezni načini vzdrževanja obvodne vegetacije ob vodotokih in drugi posegi v prostor.

Zaključki in priporočila večdeležniškega stičišča

Deležniki so na podlagi predstavljenih rezultatov raziskav in razprave na delavnici, organizirani v okviru stičišča SVARUN, potrdili vlogo in pomen krajinskih značilnosti z vidika varstva narave, upravljanja prostora in pridelave hrane. Skupna ugotovitev je tudi, da kmetijska in druge politike (predvsem okoljska in regionalna) sicer delno naslavlja krajinske značilnosti, vendar je treba:

- natančneje opredeliti krajinske značilnosti,
- razmisliti o vključitvi krajinskih značilnosti v instrumente kmetijske in drugih politik,
- zasnovati izvedljive ukrepe z jasno intervencijsko logiko, ki bodo sprejemljivi in privlačni za uporabnike,
- vzpostaviti ustrezne podatkovne zbirke in sistem monitoringa, ki bodo omogočali načrtovanje, spremljanje in vrednotenje ukrepov,
- nadgraditi in okrepiti aktivnosti svetovanja na kmetijah o pozitivnih učinkih krajinskih značilnosti na kmetijsko pridelavo, biotsko pestrost in okolje.

Pomembna ugotovitev je tudi, da lahko krajinske značilnosti obravnavamo na treh **prostorskih ravneh**, ki zahtevajo različne pristope k ukrepanju. Prva raven predstavlja ohranjanje in obnovo posameznih krajinskih značilnosti, druga zagotavljanje njihove medsebojne povezljivosti, najvišja pa ohranjanje tovrstnih značilnosti v najširšem prostorskem kontekstu. Kmetijska in naravovarstvena politika trenutno naslavljata predvsem prvo raven, medtem ko je pomen povezljivosti sicer prepoznan, vendar večinoma še ni uveljavljen v smislu ciljnih ukrepov. Ukrepanje na najvišji prostorski ravni pa po drugi strani presega okvire posameznih sektorskih politik in bi moralo biti predvsem predmet boljšega prostorskega načrtovanja.

V nadaljevanju opisujemo stališča in predloge, ki so se izoblikovali v razpravah v okviru izvedenih aktivnosti VDS SVARUN v januarju in februarju 2020.

Tipi krajinskih značilnosti in vsebina ukrepov

Osnovno vsebinsko izhodišče za oblikovanje instrumentov kmetijske in drugih javnih politik na področju ohranjanja krajinskih značilnosti je **opredelitev tipov krajinskih značilnosti**, ki se pojavljajo v Sloveniji in so prepoznane kot pomembne za ohranjanje biotske pestrosti. V okviru kmetijske politike Nacionalne smernice za krajinske značilnosti, ki so del predpisa o sistemu Navzkrižne skladnosti, opredeljujejo devet krajinskih značilnosti. Te so pasovi vegetacije ob vodotokih, manjše vodne prvine, suhozidi, terase, skupine oljčnih dreves v območjih, kjer uspevajo oljke, ter naslednje tipe naravnih vrednot: posamezna drevesa, drevesa v liniji, skupine dreves, balvani in skalni osamelci.

- **Nabor 18 tipov krajinskih prvin** (Golobič in sod., 2015) predstavlja ustrezno izhodišče za opredelitev krajinskih značilnosti, ki so lahko upravičene do podpor kmetijske politike. Potrebne pa so še **določene dopolnitve** s prvinami oz. habitatnimi tipi, kot so suha travišča, prehodna barja, grajene terase, skupine oljčnih dreves ter cvetni in zeliščni pasovi in drugi robni habitati ob njivah, travinju in v trajnih nasadih.
- Nabor upravičenih krajinskih značilnosti je smiselno podrobneje prostorsko opredeliti upoštevajoč regionalno razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji (Marušič in sod., 1998).

Za upravičene tipe krajinskih značilnosti je treba oblikovati **vsebinska priporočila za upravljanje (ukrepe)**, ki omogočajo ohranjanje z njimi povezane biotske pestrosti in drugih s strani kmetijske politike opredeljenih ciljev, **kot tudi za njihovo obnovo**, kjer je to potrebno.

- Raziskave in praktični preizkusi ukrepov so v Sloveniji potekali v okviru več projektov, vendar je to znanje trenutno relativno razpršeno, zato bi bilo rezultate smiselno zbrati in pregledati. Za nekatere tipe značilnosti verjetno še obstajajo vrzeli v znanju, ki bi jih bilo treba zapolniti.
- Vsebinska priporočila oziroma ukrepi predstavljajo osnovo za oblikovanje različnih instrumentov kmetijske politike, kot so **neposredne podpore** (npr. določitev odstotka površin kmetije, sistem kreditnih točk po zgledu Švice in upravljavski načrti na ravni kmetijskih gospodarstev), **spodbude za nadstandardne ukrepe**, **sofinanciranje projektov za obnovo** in **svetovalna podpora** (sodelovanje med kmetijsko svetovalno in naravovarstvenimi službami).
- Pomembno je, da instrumenti spodbujajo tudi ohranjanje ali ponovno vzpostavitev povezljivosti med posameznimi krajinskimi značilnostmi oziroma vzpostavitev t.i. selitvenih ali povezovalnih koridorjev.
- Za izvajanje nekaterih ukrepov bodo verjetno potrebne tudi podporne aktivnosti, kot je vzpostavitev semenske banke za obnovo posebnih habitatnih tipov, cvetnih pasov in robnih habitatov.

Potrebe, cilji in instrumenti slovenske kmetijske politike

Ključni instrumenti obstoječe slovenske kmetijske politike na področju ohranjanja in obnove krajinskih značilnosti so sistem Navzkrižne skladnosti (DKOS 7), dohodkovne podpore (zlasti za kmetije na območjih z visoko naravno vrednostjo), Površine z ekološkim pomenom (Zelena komponenta), Kmetijsko-okoljsko-podnebni ukrepi (KOPOP, več operacij) in projekti v okviru ukrepov LEADER in Sodelovanje. Na podlagi zakonodajnih predlogov Evropske komisije lahko pričakujemo, da bodo primerljivi instrumenti na voljo tudi v okviru SKP po letu 2020. To omogoča, da okrepimo to področje pri strateškem načrtovanju kmetijske politike. Pri tem je treba izboljšati naslednje elemente vključitve krajinskih značilnosti v instrumente kmetijske politike:

- Pomembna omejitev obstoječega sistema instrumentov je, da krajinskih značilnosti večinoma ni mogoče **opredeliti kot upravičene površine**, zato kmetje za njihovo ohranjanje ne morejo prejemati podpor iz naslova kmetijske politike.
- Šibkost predstavljajo tudi **neustrezne podatkovne podlage**, kar ovira tako izvajanje in nadzor instrumentov I. stebra SKP kot tudi opredelitev upravičenih površin za izvajanje nadstandardnih ukrepov, saj upravičena območja pogosto ne odražajo dejanskega stanja in potreb v naravi.

- **Dohodkovne podpore** imajo določene pozitivne učinke predvsem zaradi ohranjanja marginalno ekonomičnih kmetij v sektorju, ki pogosto obdelujejo proizvodno manj kakovostna, vendar z vidika ohranjanja biotske pestrosti pomembna kmetijska zemljišča.
- **KOPOP** vključuje več ciljnih operacij, ki imajo verjetno pozitivne učinke na ohranjanje nekaterih krajinskih značilnosti. Prepoznane šibkosti obstoječih KOPOP so pomanjkanje ciljnih operacij za nekatere tipe značilnosti in omejenost območij izvajanja, administrativna obremenitev za kmetije ter v nekaterih primerih neustrezna zasnova in višina plačil, ki se odražajo v nizkem interesu za vpis.
- Obstoječi **ukrepi Zelene komponente** imajo v Sloveniji verjetno močno omejene učinke na biotsko pestrost, saj je k njihovem izvajanju v praksi zavezano zelo majhno število kmetij in površin. Poleg tega na seznamu upravičenih Površin z ekološkim pomenom ni ustreznih tipov krajinskih značilnosti. V skladu z evropsko zakonodajo ekološke kmetije niso zavezane k izvajanju Zelene komponente, kar ima na nekaterih območjih negativne učinke na ohranjanje krajinskih značilnosti.
- Problematičen instrument z vidika ohranjanja krajinskih značilnosti predstavljajo tudi podpore za različne **zemljiške operacije**, ki se izvajajo z namenom izboljšanje ekonomike kmetijske pridelave. Obstoječe izkušnje kažejo, da se po izvedbi komasacij mozaičnost krajine ter obseg robnih in drugih varstveno pomembnih habitatov pogosto močno zmanjšata.
- Pomemben predpogoj za izboljšanje stanja krajinskih značilnosti je, da kmetje prepoznavajo koristi tovrstnih elementov za kmetijsko pridelavo, pa tudi kot element dodajanja vrednosti. Instrumenti za **prenos znanja in informiranje** bi morali zato okrepiti ozaveščenost in dvig usposobljenosti kmetijskih gospodarstev na tem področju. Sistem je smiselno nadgraditi tudi z vključitvijo širšega kroga strokovnih institucij in uporabo novih metod prenosa znanja.

Pri določitvi **ciljev kmetijske politike** bo treba poiskati ustrezno razmerje med potrebami na področju ohranjanja krajinskih značilnosti in biotske pestrosti ter ekonomskimi in proizvodnimi cilji. V strukturi instrumentov kmetijske politike je treba poiskati smiselno ločnico med standardnimi in nadstandardnimi ukrepi ter zagotoviti ustrezno kompenzacijo za kmetije.

- V okviru instrumentov I. stebra SKP je ohranjanje krajinskih značilnosti smiselno zagotoviti z **razširitvijo opredelitve upravičene površin do dohodkovnih podpor** tako, da bo ta zajemala tudi določen delež krajinskih značilnosti na kmetiji, in opredelitvijo ustreznih določb v okviru sistema Pogojenosti. Zaradi raznolikosti razmer je izvajanje smiselno podpreti z individualnim pristopom k načrtovanju upravljanja na kmetijah in morebitnim prehodnim obdobjem.
- Ohranjanje drugih tipov krajinskih značilnosti bi bilo smiselno opredeliti v okviru **spodbud za nadstandardne ukrepe** (Shema za okolje in podnebje («eko shema») in KOPOP), zlasti če je njihovo upravljanje povezano z večjimi stroški in izpadom dohodka. Kjer je to smiselno, kaže preizkusiti tudi nekatere nove tipe zasnov ukrepov (npr. rezultatske sheme in skupno delovanje). Takšen tip spodbud je smiselno uporabiti tudi za ukrepe, ki so namenjeni obnovi krajinskih značilnosti.
- Za kompleksnejše krajinske značilnosti, pri katerih je potrebna obsežnejša obnova ali pa je vzdrževanje potrebno na več kot 5 let, je ohranjanje smiselno **spodbujati s projektnim pristopom** (npr. ukrepa LEADER in Sodelovanje). Za takšne značilnosti je pogosto značilno, da so v lasti več lastnikov ali občine ali pa je za koordinacijo aktivnosti smotrno vključiti druge organizacije (npr. uprave zavarovanih območij), kar je treba upoštevati pri opredelitvi upravičencev v pogojih razpisov.

Spremljanje, vrednotenje in podporni sistemi

Podatkovne zbirke ali monitoringe nekaterih tipov krajinskih značilnosti neposredno ali preko z njimi povezane biotske pestrosti hranijo različne institucije (npr. ARSKTRP, GURS, ZRC SAZU, ZRSVN, NIB, DOPPS, CKFF in Inštitut za vode). Problem je, da so te zbirke nepovezane, pogosto ne omogočajo neposredne primerjave in združevanja ali pa so nepopolne. V okviru sistema Navzkrižne skladnosti so trenutno geolocirane samo

naravne vrednote, ostale krajinske značilnosti pa so opisane le kvalitativno in niso vključene v referenčno parcelo posamezne kmetije.

Izboljšanje podatkovnih podlag za potrebe izvajanja instrumentov kmetijske politike zato sodi med ključne izzive slovenske kmetijske politike na področju ohranjanja biotske pestrosti.

- Pomemben potencial za izboljšanje prostorskih podlag ima **daljinsko zaznavanje**, s katerim je mogoče prepoznavati in spremljati stanje predvsem lesnatih in do določene mere tudi vodnih tipov krajinskih značilnosti.
- Šibkosti daljinskega zaznavanja v smislu napak in zajema podatkov o drugih tipih krajinskih značilnosti bi bilo za potrebe kmetijske politike mogoče odpraviti z ustrezno nadgradnjo že vzpostavljenega **systema evidentiranja kmetijskih zemljišč**.
- Trenutno se podatki iz različnih tipov daljinskega zaznavanja, ki bi bili uporabni za potrebe kmetijske politike, ne zajemajo redno, zato je na državni ravni smiselno strateško pristopiti k ureditvi tega področja in medresorsko uskladiti potrebe po zbiranju podatkov za izvajanje različnih javnih politik.

V primeru vzpostavitve zgoraj opisanih podatkovnih podlag bo mogoče oblikovati nabor kakovostnih kvantitativnih **kazalnikov za spremljanje stanja** na področju krajinskih značilnosti.

Z namenom spremljanja rezultatov in vpliva instrumentov kmetijske politike je v nabor kazalnikov treba vključiti tudi **vrednotenje kakovosti in pomena krajinskih značilnosti** z vidika ohranjanja biotske pestrosti.

- Pri opredelitvi metodologije spremljanja je bistveno, da se določi izhodiščno stanje, vzpostavi ustrezne kazalnike biotske pestrosti in opredeli realistične cilje, ki upoštevajo transakcijske stroške tako za kmete kot za upravljalce podatkovnih virov.

Kjer je to mogoče, je v spremljanje učinkov instrumentov smiselno vključiti tudi kmete. Preprosti in razumljivi kazalniki omogočajo lažje komuniciranje in razumevanje namena in učinkov posameznih ukrepov. Na tem področju bi bilo smiselno preizkusiti tudi inovativne načine prenosa znanja in nadzora nad izvajanjem ukrepov.

Vrzeli v znanju in priporočila za oblikovanje Skupne kmetijske politike na ravni EU

V razpravi v okviru stičišča se je pokazala tudi potreba po močnejši in izrazitejši podpori znanosti in po bolj vodenem procesu s strani Evropske komisije na tem področju. Na področju raziskav smo opredelili naslednje potrebe in raziskovalne vrzeli, ki veljajo tako na ravni EU kot na nacionalni ravni in smiselno izhajajo iz obstoječega znanja in izkušenj:

- Kakšne so ekološke potrebe varstveno pomembnih vrst in habitatnih tipov v kmetijski krajini, ki so v svojem življenjskem ciklu pomembno vezane na krajinske značilnosti?
- Kakšna je povezava med obsegom krajinskih značilnosti v kmetijski krajini in biotsko pestrostjo? Kakšen obseg krajinskih značilnosti zadostuje za zagotavljanje ekosistemskih storitev, ki so pomembne z vidika kmetijske pridelave (npr. oprашevanje, naravno zatiranje škodljivcev)?
- Kakšna zasnova instrumentov je najbolj uspešna in učinkovita pri spodbujanju ohranjanja in povezljivosti med krajinskimi značilnostmi?
- S katerimi modeli kmetijske pridelave in tehnološkimi ter družbenimi inovacijami je mogoče zagotoviti dolgoročno ohranjanje krajinskih značilnosti in z njimi povezane biotske pestrosti? Kako zagotoviti ohranitev ali vzpostavitev takšnih modelov na območjih s težjimi pridelovalnimi pogoji in na območjih, na katerih poteka opuščanje kmetovanja in praznjenje podeželja?
- Kako lahko sodobna tehnologija (npr. daljinsko zaznavanje) prispeva k zaznavi krajinskih značilnosti in k uspešnejšemu in stroškovno učinkovitemu spremljanju stanja in nadzoru nad izvajanjem instrumentov kmetijske politike?

- Katere metode prenosa znanja in informiranja (vključno z uporabo novih tehnologij in inovativnih pristopov k vključevanju različnih strokovnjakov) lahko izboljšajo dvig usposobljenosti in prepoznavanje koristi ohranjanja krajinskih značilnosti med kmeti?

Za bolj rezultatsko naravnano in uspešnejšo kmetijsko politiko na področju ohranjanja in obnove krajinskih značilnosti in biotske pestrosti bi potrebovali tudi podporo Evropske komisije. Ključna področja vključujejo:

- razvoj tipologije krajinskih značilnosti, ki je smiselno prilagojena biogeografskim regijam v Evropi in krajinskim tipom v Sloveniji,
- pregled vsebine ukrepov za obnovo in ohranjanje posameznih tipov krajinskih značilnosti, vključno z varstveno pomembnimi vrstami in habitatnimi tipi, ki temelji na rezultatih raziskav in izvajanja že obstoječih ukrepov, z namenom lažje priprave in širjenja izkušenj med državami članicami,
- opredelitev intervencijske logike za ohranjanje in obnovo posameznih tipov krajinskih značilnosti, zlasti ustreznega nabora instrumentov, ki bodo omogočali trajnostno ohranjanje ustreznega deleža krajinskih značilnosti v kmetijski krajini,
- spodbujanje raziskav in razširjanje rezultatov preizkusov inovativnih pristopov k ohranjanju krajinskih značilnosti. Na tem področju poseben izziv predstavljajo območja z visoko naravno vrednostjo, za katera so pogosto značilni slabša raziskanost, težji pridelovalni pogoji, razdrobljeno lastništvo, majhne kmetije in neugodna demografska in izobrazbena struktura nosilcev kmetij.

Kontaktne podatki

Nacionalni koordinator | prof. dr. Emil Erjavec, emil.erjavec@bf.uni-lj.si

Skrbnik | Ilona Rac, ilona.rac@bf.uni-lj.si

Šifra dokumenta | **SI-SVARUN-1-2020**

